

*Полуніна О. О.,**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

МОДЕРНІЗАЦІЯ УЧАСТІ ПРЕДСТАВНИКА У СПРАВАХ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню ролі і значенню представника у справах окремого провадження в цивільному процесі України, зокрема після змін до Цивільного процесуального кодексу України, що були внесені у 2017 році. Вона аналізує обов'язковість участі адвоката в певних категоріях справ, таких як обмеження цивільної дієздатності та примусова психіатрична допомога, що забезпечує ефективний захист прав і інтересів учасників судового процесу. Висвітлюється проблема адвокатської монополії, яка обмежує можливості інших осіб у здійсненні представництва та захисту інтересів у судових та інших правових процедурах.

Звертається увага на обмежені можливості представництва непрофесійних юридичних осіб, які не мають статусу адвоката, і як це обмеження може призводити до нерівності в доступі до правосуддя. Пропонуються шляхи вирішення цієї проблеми, включаючи розширення повноважень представників інших категорій юридичних осіб та реформування адвокатської системи з метою забезпечення більшого доступу до правосуддя для всіх громадян.

У статті наведено приклад постанови Верховного Суду у справі № 619/1908/23 від 21 червня 2023 року, де дозволено представникам без статусу адвоката подавати апеляційні скарги у випадках, коли справа стосується території, де введений воєнний чи надзвичайний стан, або тимчасово окупованій території України. Така практика сприяє розширенню доступу до правосуддя та забезпечує рівність сторін перед судом.

Особлива увага приділяється умовам воєнного стану, які вимагають обмеження адвокатської монополії для забезпечення швидкого і ефективного доступу до судового захисту. Підкреслюється, що у таких випадках необхідно розширити можливості інших осіб для представництва та захисту інтересів у судових процедурах.

Загалом, стаття акцентує на важливості чітко визначених і належно оформлених повноважень представника, його кваліфікації та знань для забезпечення справедливості та об'єктивності судового процесу, особливо в умовах, що вимагають гнучкого підходу до представництва інтересів сторін.

Ключові слова: представник, окреме провадження, адвокатська монополія, доступ до правосуддя, воєнний стан, правова допомога, рівність перед законом, реформа адвокатської системи.

Постановка проблеми. Проблема участі представника у справах окремого провадження в цивільному процесі України є актуальною, особливо після змін до Цивільного процесуального кодексу, внесених у 2017 році. Зміни встановили обов'язкову участь адвоката в певних категоріях справ, що забезпечує захист прав і інтересів учасників судового процесу. Однак,

адвокатська монополія обмежує можливості інших осіб здійснювати представництво, що може призводити до нерівності в доступі до правосуддя. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, коли доступ до адвокатів ускладнений. Таким чином, постає питання про необхідність реформування системи представництва для забезпечення більшого доступу до правосуддя для всіх громадян.

Стан дослідження. Питання участі представника у справах окремого провадження в цивільному процесі України досліджено багатьма науковцями та правниками. Після внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України у 2017 році, дослідження зосередилися на аналізі нововведень щодо обов'язкової участі адвокатів у певних категоріях справ, зокрема, у справах про обмеження цивільної дієздатності та примусову психіатричну допомогу.

Науковці Татулич І.Ю. та Савчин Н.М. акцентують увагу на необхідності уточнення законодавства для забезпечення конституційного права учасників окремого провадження на правову допомогу. Вони підкреслюють важливість чіткого визначення повноважень представника та забезпечення його кваліфікованості для ефективного захисту прав і інтересів учасників процесу.

Проблема адвокатської монополії досліджується в контексті її впливу на доступ до правосуддя. Окремі дослідження вказують на обмеження можливостей непрофесійних юридичних осіб представляти інтереси сторін, що створює нерівність перед законом. Це питання стає особливо актуальним в умовах воєнного стану, коли доступ до адвокатів може бути обмеженим.

Практика Верховного Суду, зокрема постанова у справі № 619/1908/23 від 21 червня 2023 року, демонструє можливість участі представників без статусу адвоката в окремих категоріях справ, що сприяє розширенню доступу до правосуддя. Такий підхід отримав підтримку в юридичній спільноті як засіб забезпечення рівності сторін перед судом і ефективного захисту прав громадян.

Таким чином, наукові дослідження вказують на необхідність подальшого вдосконалення законодавства та системи представництва у справах окремого провадження для забезпечення справедливості, рівності та доступу до правосуддя.

Мета статті полягає у вивченні та аналізі ролі та значення представника у справах окремого провадження в цивільному процесі України, особливо після внесених у 2017 році змін до Цивільного процесуального кодексу. Стаття спрямована на виявлення проблем, пов'язаних з обов'язковістю участі адвокатів у деяких категоріях справ, а також аналізу впливу адвокатської монополії на доступ до правосуддя та рівність перед законом. Крім того, метою є висвітлення можливих шляхів реформуван-

ня системи представництва для забезпечення більшого доступу до правосуддя та забезпечення справедливості для всіх громадян, особливо в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Участь представника у справах окремого провадження є необхідною складовою цивільного процесу, оскільки вона гарантує захист прав і інтересів осіб, які виступають в ролі заявників або зацікавлених сторін. До 2017 року ЦПК України не уточнював, в яких саме випадках участь представника є обов'язковою. Проте, зміни, внесені після 2017 року, встановили обов'язковість участі представників у певних категоріях справ окремого провадження. Наприклад, у випадках, пов'язаних з обмеженням цивільної дієздатності фізичних осіб або надання психіатричної допомоги в примусовому порядку, суд вимагає присутності адвоката. Це забезпечує ефективний захист прав і інтересів осіб, що перебувають під судовим розглядом у таких справах [1].

У випадку, якщо особа не звернулася до адвоката, суд може залучити його через орган або установу, яка має законне право надавати безоплатну правову допомогу. Рішення суду щодо призначення адвоката повинно бути прийняте негайно та не пізніше, ніж протягом двох робочих днів. Це рішення направляється відповідному органу або установі, які мають законне право надавати безоплатну правову допомогу, для подальшого виконання.

З аналізу Глави 1 Розділу 4 ЦПК України випливає, що участь представника не передбачена в інших категоріях справ окремого провадження, що може обмежувати особу у використанні її права на правову допомогу. У зв'язку з цим, думка вчених Татулича І.Ю. та Савчин Н.М. є обґрунтованою, і вони правильно вказують на необхідність уточнення законодавства щодо забезпечення конституційного права учасників окремого провадження на правову допомогу та участь представника у справах як учасника судового процесу [2, с. 115].

Проблема адвокатської монополії, яка ускладнює можливості інших осіб здійснювати представництво та захищати інтереси в судових та інших правових процедурах, залишається актуальною у сучасній Україні. Згідно зі загальними нормами Цивільного процесуального кодексу України, можливість непрофесійних юридичних осіб, які не є адвокатами, представляти інтереси сторін, обмежена лише невеликими справами позовного провадження та трудовими конфліктами.

Ця обмежена можливість представництва інших осіб породжує проблеми доступу до суду та рівності перед законом. Нерівність у можливостях захисту прав може призвести до невідповідності принципам справедливості та об'єктивності в судових процедурах [3].

Для вирішення цієї проблеми можуть бути розглянуті різні шляхи, включаючи розширення повноважень представників інших категорій юридичних осіб, створення більш гнучкої системи представництва, а також реформування адвокатської системи з метою забезпечення більшого доступу до правосуддя та рівних умов участі у судових процедурах для всіх громадян.

Як приклад наведемо Постанову у справі № 619/1908/23 від 21 червня 2023 року Верховного Суду, яка задовольнила касаційну скаргу за заявою гр. П, підписану гр. В, щодо встановлення факту народження дитини в м. Сімферополь, АР Крим, показує, що у випадках, коли справа стосується території, де введений воєнний чи надзвичайний стан, або тимчасово окупованій території України, представник без статусу адвоката може подати апеляційну скаргу

Практика Верховного Суду, що дозволяє участь представника без статусу адвоката у певних категоріях справ окремого провадження, сприяє розширенню доступу до правосуддя та гарантує рівність сторін перед судом. Ці зміни до ЦПК України суттєво впливають на ефективність судового процесу та захист прав учасників справ.

Представник у справах окремого провадження виступає як ключова фігура, що діє в інтересах заявника або інших зацікавлених осіб. Його основна мета полягає в захисті їхніх прав та інтересів у судовому процесі. Повноваження представника мають бути чітко визначені та належно оформлені, а його дії повинні відповідати цілям, які ставить перед ним заявник або заінтересована особа.

Представник виступає як посередник між заявником та судом, забезпечуючи представлення доказів, аргументів та інших важливих матеріалів під час судового процесу. Він має мати достатні знання та кваліфікацію для ефективного представництва інтересів своїх клієнтів перед судом.

Отже, роль представника у справах окремого провадження полягає у забезпеченні адекватного та компетентного захисту прав та інтересів заявників та інших зацікавлених осіб у судовому процесі. Його дії сприяють забезпеченню справедливості та об'єктивності при вирішенні правових спорів.

Умови воєнного стану створюють особливі умови, що можуть вимагати обмеження адвокатської монополії. У таких випадках, коли доступ до адвоката обмежений або ускладнений через обставини воєнного стану, виникає необхідність розширення можливостей інших осіб для представництва та захисту інтересів у судових та інших правових процедурах.

Обмеження адвокатської монополії в умовах воєнного стану може сприяти швидкому та ефективному доступу до судового захисту для всіх громадян, незалежно від їхнього статусу чи можливостей залучення адвоката. Це може передбачати надання можливості непрофесійним юридичним особам або іншим представникам, які мають відповідні знання та досвід, для представлення інтересів сторін у судових процедурах.

Такий підхід сприятиме забезпеченню доступності та доступу до правосуддя для всіх громадян. Розширення можливостей представництва може також сприяти підвищенню довіри до судової системи та забезпеченню рівності перед законом у складні часи.

Розширення доступу до судового захисту в умовах воєнного стану не лише забезпечить громадянам більшу впевненість у своїх правах, але й може позитивно позначитися на загальній стабільності суспільства. Якщо всі члени громадянського суспільства мають однаковий доступ до правосуддя, це сприятиме зміцненню правової держави та збереженню демократичних цінностей навіть у найскладніших часах.

Подальше вдосконалення процесу представництва у судових справах в умовах воєнного стану може також допомогти у побудові довіри між владою та громадянами. Чим більше людей будуть відчувати, що їхні права захищені та їхні справи слухаються у судах, тим сильніше буде їхня віра в справедливість та законність державних органів.

Отже, розширення можливостей представництва в судових процедурах в умовах воєнного стану відкриває широкий спектр можливостей для покращення судової системи та забезпечення більшої справедливості та демократії в суспільстві.

Висновки. Участь представника у справах окремого провадження в цивільному процесі є ключовою для забезпечення

захисту прав та інтересів учасників судового процесу. Зміни в законодавстві після 2017 року установили обов'язковість участі представників у певних категоріях справ, що важливо для забезпечення ефективного захисту в таких ситуаціях, як обмеження цивільної дієздатності фізичних осіб або надання психіатричної допомоги в примусовому порядку.

Однак проблема адвокатської монополії залишається актуальною, ускладнюючи доступ до правосуддя та порушуючи принципи рівності перед законом. Для вирішення цієї проблеми необхідно розглядати різні шляхи, такі як реформування адвокатської системи та розширення можливостей інших осіб для представництва інтересів в судових процедурах.

Практика Верховного Суду, яка дозволяє участь представника без статусу адвоката у певних категоріях справ окремого провадження, показує, що це сприяє розширенню доступу до правосуддя та забезпечує рівність сторін перед судом.

Отже, для забезпечення справедливості та об'єктивності у судових процедурах необхідно продовжувати роботу над реформами, спрямованими на забезпечення більшого доступу до правосуддя та рівних умов участі для всіх громадян, незалежно від їхнього статусу чи можливостей залучення адвоката.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Татулич І. Ю., Савчин Н. М. Участь адвоката у справах окремого провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8/2021. С. 112–116. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2021/27.pdf.
3. Ухвала у справі № 154/2620/22 від 17 лютого 2023 року: Верховний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109102360>

Polunina O. Modernization of representative participation in non-contentious proceedings: current trends

Summary. This article explores the role and significance of representatives in non-contentious civil proceedings

in Ukraine, particularly following amendments to the Civil Procedure Code of Ukraine made in 2017. It analyzes the mandatory participation of attorneys in certain categories of cases, such as the limitation of legal capacity and compulsory psychiatric care, which ensures effective protection of the rights and interests of the participants in the judicial process. The issue of the monopoly of attorneys is highlighted, which restricts the ability of other individuals to provide representation and protect interests in judicial and other legal procedures.

Attention is drawn to the limited opportunities for representation by non-professional legal entities that do not have attorney status and how this limitation can lead to inequality in access to justice. The article proposes solutions to this problem, including expanding the powers of representatives from other categories of legal entities and reforming the attorney system to ensure greater access to justice for all citizens.

An example from the Supreme Court's decision in case No. 619/1908/23 dated June 21, 2023, is provided, where representatives without attorney status were allowed to file appeals in cases involving territories under martial law, a state of emergency, or temporarily occupied territories of Ukraine. Such practice promotes increased access to justice and ensures equality of parties before the court.

Special attention is given to the conditions of martial law, which require limiting the monopoly of attorneys to ensure quick and effective access to judicial protection. It is emphasized that in such cases, it is necessary to expand the possibilities for other individuals to represent and protect interests in judicial procedures.

Overall, the article underscores the importance of clearly defined and properly formalized powers of representatives, their qualifications, and knowledge to ensure fairness and objectivity in the judicial process, especially under conditions that require a flexible approach to the representation of parties' interests.

Key words: representative, non-contentious proceedings, attorney monopoly, access to justice, martial law, legal assistance, equality before the law, reform of the attorney system.